

18. FANGSTGROPER FOR ELG FRA NEOLITIKUM OG BRONSEALDER I INNLANDET OG DERES KULTURELLE BETYDNING

Julian Post-Melbye¹ og Jostein Bergstøl¹

18.1 INTRODUKSJON

De store byttedyrene har vært ettertraktet i alle perioder av forhistorien. Avbildninger av disse dyrene på berg viser hvor viktige de har vært i folkenes verdensbilde. Bein fra hjortevilt finnes i store antall på boplassene, og viser at særlig elgen var en svært viktig del av dietten i innlandet gjennom mesolitikum frem til senneolitikum, ca. 2400 f.Kr. (Boaz 1997; Mjærum 2017). Men hvordan fanget de dyrene i de tidligste periodene i vår forhistorie? Den tidligste storviltjakta foregikk trolig med pil og bue, men når ble egentlig fangstgropen tatt i bruk, og når begynte folkene å fangste i større skala?

Den eldste bruken av fangstgroper for elg vi har belagt arkeologisk, er på Almemoen i Ringerike og stammer fra overgangen til senmesolitikum, altså for nærmere 8000 år siden (Bergstøl 2015). De undersøkte fangstgropene fra Rv3/25 er ikke fullt så gamle, men de gir et viktig bidrag til å forstå den tidlige bruken av fangstgroper. For å ha et bredere grunnlag for våre tolkninger setter vi våre resultater sammen med materiale fra andre undersøkte fangstanlegg i Hedmark, Oppland og i tilgrensende områder sør i Trøndelag.

Den nye traséen for rv. 3 i Elverum følger samme retning som de gamle trekkveiene for elg, og går av den grunn tvers gjennom flere fangstanlegg som ligger på rad etter hverandre (se kapittel 17). Det var en viktig problemstilling å finne ut om disse parallelle rekkene var i bruk samtidig, så det ble derfor brukt mye ressurser på å datere mange groper. Resultatet ble flere svært gamle dateringer, og vi vil derfor i denne artikkelen se litt nærmere på den tidligste utviklingen av fangstanlegg for elg og sammenholde med andre resultater fra regionen.

I 1995 skrev Edvard Barth en artikkel om den eldste gropfangsten. Den gangen forelå det bare seks dateringer fra tre anlegg til steinalderen, men med en

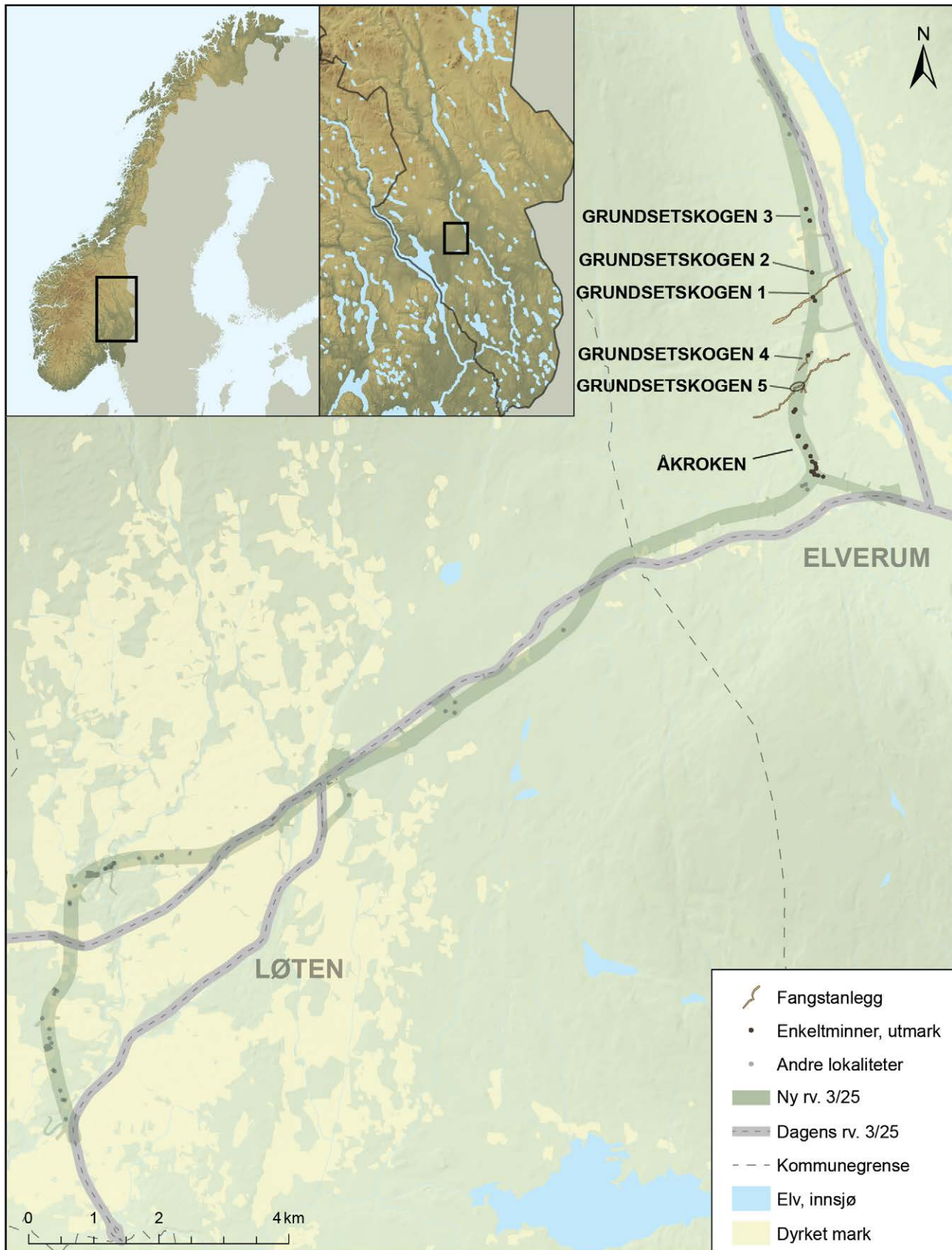
del intern spredning (Barth 1994:135). Resultatene var allikevel oppsiktsvekkende. Konteksten på prøvene var også noe uklar, og de fleste dateringene var utført på materiale fra gammel markoverflate under vollen. Det viktigste belegget for fangst i steinalderen var en bevart trestokk i en vannfylt fangstgrop som ble datert 3365–3125 f.Kr. Det var også gode holdepunkter på fangst i bronsealderen, som for eksempel fra Eidskog (Bloch-Nakkerud 1979) og i Snertingdal, hvor dateringene er utført på hogde gjerdestolper bevart i myr mellom gropene (Gustafson 2007). Fra Rødsmoen er den eldste sikre dateringen foretatt på neverflak til eldre bronsealder (Bergstøl 1997:60). I dag har vi et større materiale å trekke konklusjoner ut fra, og ikke minst er utgravningsmetodikken blitt forbedret.

Fangstgroper for elg og rein er i prinsippet like, men siden elgen er et mye større dyr, så er også disse gropene både større og dypere. Gropene i Elverum er av dimensjoner som tilsier elgfangst, og de ligger også i et landskap hvor det ikke trekker rein.

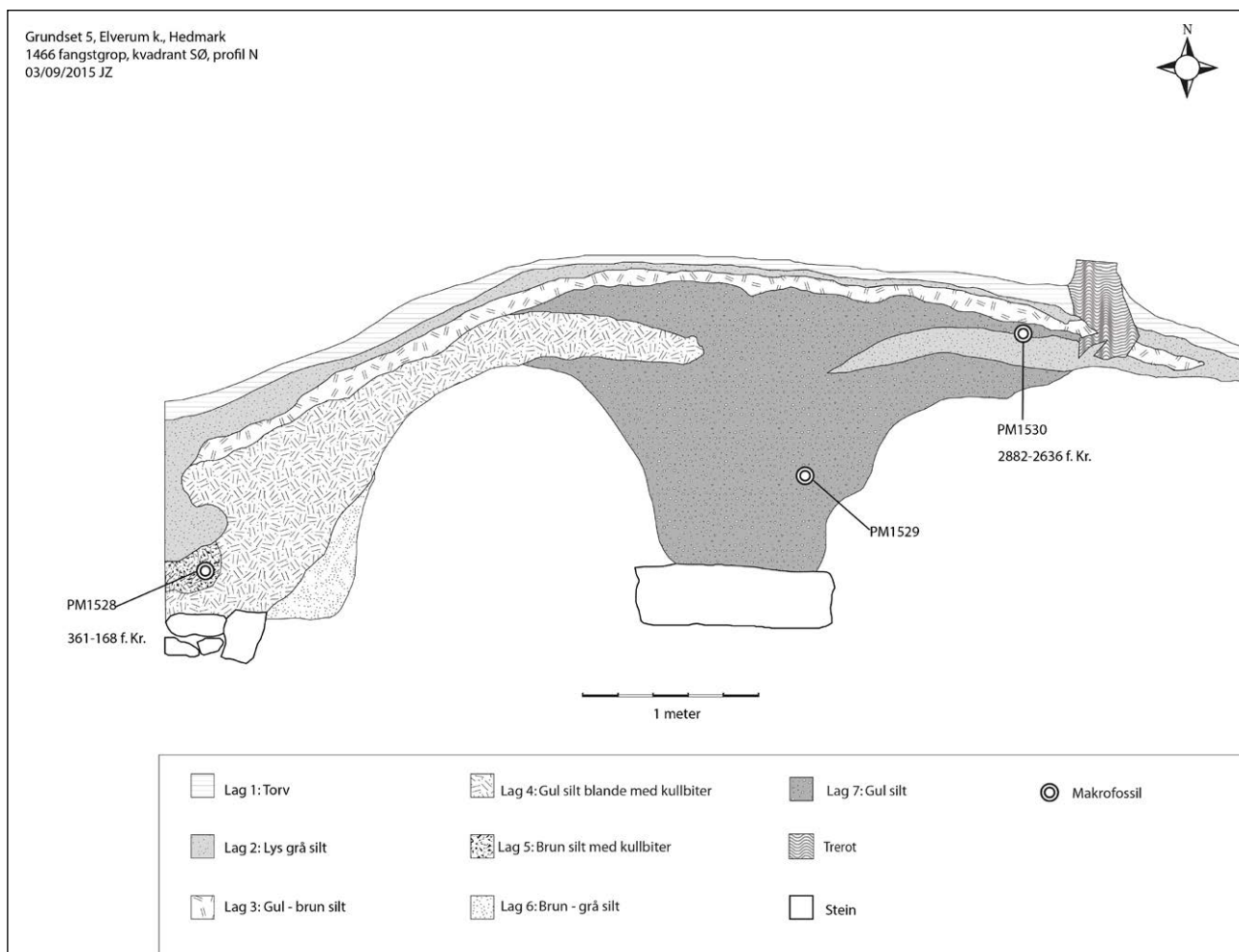
18.2 UTGRAVNINGER OG DATERINGER I TRASEEN FOR RV. 3

I denne artikkelen vil vi gjennomgå de dateringene fra stein- og bronsealder som fremkom gjennom utgravningsprosjektet. Ved disse utgravningene ble det undersøkt seks fangstanlegg for elg. Vi viser til en mer detaljert beskrivelse av hvert anlegg i kapittel 17 i denne boken. Anleggene var anlagt parallelt og strakk seg øst-vest fra Glomma og oppover dalsiden, mens den nye veitraseen løper nord-sør gjennom landskapet. Dette gjorde at det ble mulig å undersøke noen fangstgroper fra mange anlegg. Tre av disse seks anleggene hadde dateringer til stein- og bronsealder.

¹ Kulturhistorisk museum, Universitet i Oslo.

Figur 18.1. Undersøkte fangstanlegg ved rv. 3/25. Kart: Ingvild Tinglum Bockman, KHM.

Figur 18.2. Fangstgrop A1466 hadde tydelig lagskiller og gammel markoverflate det ble tatt dateringsprøve fra. Tegning: Julian Post-Melbye, KHM.

Retningen på anleggene viser at elgen har trukket parallelt med Glomma ned og opp gjennom dalen. Om vinteren står flere dyr nede i dalene, mens de har sommerbeite i høyereliggende skogsområder (Odden mfl. 1996). Dyrene kan ha passert på både vår- og høsttrekk, men det er på høsttrekket elgen er i best kondisjon. Fangstgropene er konstruert med en indre, rektangulær kasse, og på ett av anleggene ble det funnet et traktformet gjerde inn mot gropenes åpning. Traktens retning antyder at det har vært fangstet på trekket fra nord, selv om dyrene er magrere om våren. Samtidig var kanskje kjøttbehovet større da vårtrekket begynte? Det antas at det har vært sperregjerder i en eller annen form i alle perioder.

Lokalitetene som ble undersøkt, lå på flat eller svakt skrånende furumo, med unntak av Grundsetskogen 5, men også dette anlegget strakte seg inn i denne terrengtypen. Undergrunnen i området er breelvasetninger med innslag av vindtransportert sand. Dette gir en sand- og siltholdig undergrunn som det er lett å grave groper i, både for jegerne i forhistorisk tid og for arkeologene i dag. Alle fangstgropene ble snittet

med gravemaskin. De fleste ble gravd i to motstående kvadranter for dokumentasjon i kryssprofil. Grop A1412 ved Grundsetskogen 4 ble formgravd for hånd etter at en kvadrant var fjernet, og A997 på Åkroken ble kun snittet på tvers. Fangstgropenes profiler ble tegnet i skala 1:20 for å gi en god dokumentasjon på indre og ytre mål, dybder og masseforflytninger. For videre detaljer henvises det til utgravningsrapporten (Martinsen 2018).

Fangstsystemene Grundsetskogen 1, 4 og 5 har dateringer fra neolitikum og bronsealder. Dateringsmaterialet er hentet fra gammel markoverflate under vollene og fra fyllmasser inne i gropene. Gropene kan ikke ha vært anlagt tidligere enn det daterte materialet under vollen. Fyllmassene som har rast inn i gropa, gir en øvre datering på når den undersøkte bruksfasen har tatt slutt. Det er flere kildekritiske problemer knyttet til et slikt dateringsmateriale, spesielt opphavet til materialet under vollene. Den gamle markoverflaten består av humus og rester etter brente trær som var på stedet da fangstgropen ble anlagt. Dette betyr at materialet ikke har direkte tilknytning

Figur 18.3. Den eldste dateringen, av gammel markoverflate, var fra ca. 5000 f.Kr. (Beta - 442960). Innrast materiale i midten er datert 74–140 e.Kr. Foto: Rv. 3/25-prosjektet, KHM.

til konstruksjon og har ligget på stedet fra før. I en slik sammenheng finnes det muligheter for at spesielt trekull i marken kan ha høy egenalder. Fra Finland finnes et eksempel hvor det er datert tre trekullprøver og to prøver av frø fra samme humushorison, med det som resultat at den eldste trekullprøven ble 2000 år eldre enn frøene (Halinen 2005:73; Bergstøl 2015).

Dette området har vært dominert av barskog i alle fall i de siste 9000 år (Høeg 1996). Barskog er utsatt for skogbrann i mye større grad enn lauvskog. En analysert pollensøyle fra Gråfjell, ca. 5 mil mot nord, viser ni markerte oppganger i furupollen, noe som tilsier regenerasjon av skog etter større skogbranner med 300–1800 års mellomrom (Amundsen et.al. 2007:35).

Grundsetskogen 1 har den største spredningen i dateringer, samtidig som det er den mest spesielle lokaliteten med spor av ledegjerder. Grundsetskogen 4 har bare én datering til yngre bronsealder, men har en veldig tydelig fase i starten av førromersk jernalder. Grundsetskogen 5 har den aller klareste senneolittiske fasen med fem dateringer til denne perioden og er dermed den lokaliteten som vil bli diskutert mest inngående.

Den eldste dateringen i dette prosjektet foreligger fra Grundsetskogen 1 og er datert til 5000 f.Kr., mens

de egentlig eldste sikrere dateringene foreligger fra Grundsetskogen 5. Denne ene tidlige dateringen fra Grundsetskogen 1 er yngre enn det daterte anlegget på Almemoen, men ettersom det er en enkeltstående datering av trekull under gammel markoverflate isolert i sin region, vil denne ikke legges ytterligere vekt på. Det er først senere at det blir større kontinuitet i dateringsmaterialet fra Hedmark, ved omtrent 3000 f.Kr.

18.3 ET STØRRE BILDE

Anleggene i Grundsetmarka står ikke alene i Østerdalen, og heller ikke om vi ser på nabodalførene. Ved Gråfjell-undersøkelsen var det flere dateringer til bronsealder, men konteksten ble da ansett som så usikker at de ikke ble vektlagt. Etter en revurdering av konstruksjon og en bedre forståelse av gropenes gjenrasingsforløp ved rv. 3/25 (se kap. 17) mener vi det er grunn til å kunne legge større vekt på disse dateringene. Ved en ny gjennomgang av materialet er det grunn til å oppfatte en del av disse dateringene som relevante for gropens anleggelse. Dette gjelder gropene 15, 16 og 17, som ikke henger sammen med hovedsystemet ved Rødseter (Amundsen mfl. 2007:111–113). Disse dateres til neolitikum og eldre bronsealder. Det samme gjelder gropene 26 og 29,

ved Rødseter og Kjøsetra. Det ble sett bort fra disse dateringene, da gammel markoverflate i flere andre groper i de samme systemene måtte være yngre enn disse dateringene. Hele anlegget ble således vurdert å måtte være anlagt senere (Amundsen 2007:119–121). Nyere faser vil alltid berøre de eldre, og det vil alltid være lettest å dokumentere den siste fasen. En ny istandsetting av gropene etter gjenrasing kan fjerne mye av sporene etter den forrige fasen.

På Rødsmoen i Åmot var det flere dateringer fra neolitikum og bronsealder som ble ansett som så usikre at de ikke ble vektlagt i prosjektets sluttpublikasjon (Bergstøl 1997). Også bunnen av den store groptufta R39 er trolig rester etter ei innvendig kasse i ei fangstgrop. Den var opprinnelig tolket som et stort ildsted i tuftas siste fase, men både dybde under bakkenivå og dimensjonen tilsier at det er bunnen av ei fangstgrop som er anlagt ned i forsenkningen etter en forlatt groptuft (beskrivelser i Boaz 1997).

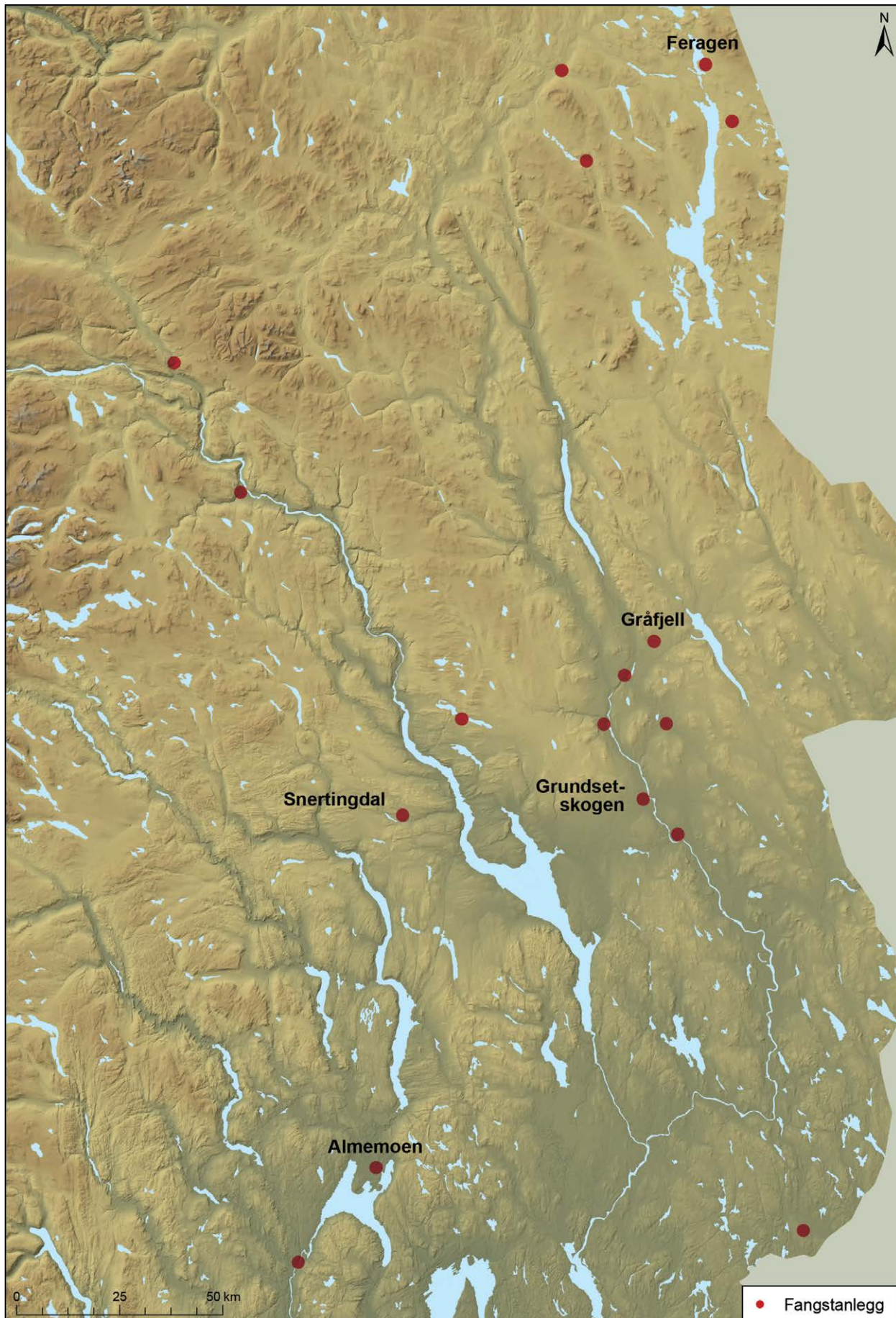
Totalt er det påvist 18 lokaliteter i Hedmark, Oppland og Buskerud med dateringer til steinalder og bronsealder. Til sammen foreligger det 55 dateringer fra disse.

Som sammenstillingen viser, så dominerer anleggene fra Hedmark både i steinalder og bronsealder. Dette bør antakelig ikke vektlegges for mye. Det gjenspeiler heller at det er forholdsvis mange fangstgroper for elg i Hedmark, og at disse i tillegg ofte blir berørt av utbygging og arkeologisk utgravning. En sammenstilling av antallet groper er i fylkene er vanskelig

ettersom det ikke skilles mellom fangstgroper for elg og rein i databasene, og samtidig inngår groper for begge typer der i enkelte anlegg. Det store anlegget i Orvdalen i Rendalen er et godt eksempel, hvor det er groper for elg i de laveste områdene og for rein lenger opp (Holseng 2004). Fangstgropene for rein er bygd på samme måten som elggropene, og om man drar inn datering fra disse også, så forsterkes bildet av at fangstgroper var vanlig alt i steinalderen. For eksempel i Finnmark er det undersøkt mange fangstgroper med datering til tidsrommet 3000–2000 f.Kr. Det ble datert 16 fangstgroper i forbindelse med prosjektet «Fangstgroper på Finnmarksvidda og nordlige deler av Finland». Her ble alle dateringene utført på frø, og samtlige lå innenfor tidsrommet 3350–800 f.Kr. (Sommerseth 2012:42). Det er også datert fangstgroper for rein i Grimsdalen tilbake til eldre bronsealder (Stene mfl. 2015). Også i Setesdals- og Ryfylkeheiene er det dateringer fra bronsealder (Bang-Andersen 2004). Disse gamle dateringene er altså spredd over hele landet. Like over landegrensen til Sverige er det gode spor etter fangstgroper for elg i steinalder og bronsealder. Lars Göran Spång viser til at dateringene i Jämtland tenderer til middelalder, mens de i Västerbotten kan være mye eldre (Spång 1997:55), og i Sverige er det 67 dateringer som faller innenfor tidsrommet steinalder og bronsealder fordelt på mesolitikum (7), neolitikum (34) og bronsealder (27) (Sjöstrand 2011:58).

Lokalitet	Fylke	Kommune	Antall	Steinalder	Bronsealder
Ferangen	Trøndelag	Røros	3	x	
Almemoen	Buskerud	Ringerike	3	x	
Mugga	Trøndelag	Røros	2	x	x
Trangdalen	Hedmark	Tolga	3	x	x
Rødsmoen	Hedmark	Åmot	4	x	x
Gråfjell	Hedmark	Åmot	6	x	x
Grundset	Hedmark	Elverum	8	x	x
Tassåsen	Hedmark	Elverum	3	x	x
Åset	Hedmark	Åmot	5	x	x
Ledsageren	Hedmark	Stor-Elvdal	1		x
Estensbekken	Hedmark	Os	1		x
Fv546	Hedmark	Åmot	1		x
Menasli	Hedmark	Ringsaker	1		x
Furumo	Buskerud	Modum	7		x
Snertingdal	Oppland	Gjøvik	4		x
Gaustadmoen	Hedmark	Eidskog	1		x
Rustmoen	Oppland	Nord Fron	2		x
Rosten	Oppland	Sel	3	x	x

Tabell 1.

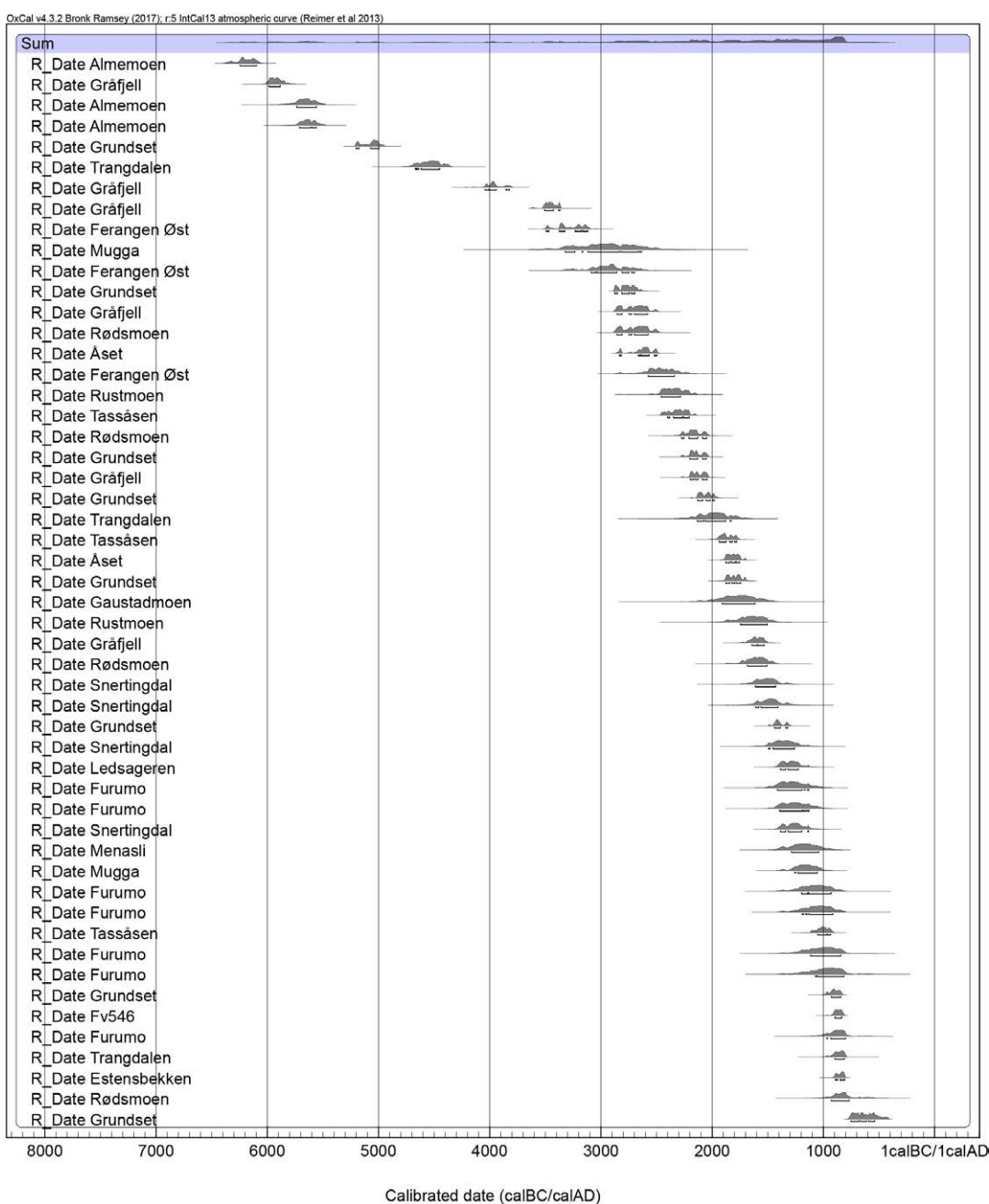

Figur 18.4. Alle kjente fangstanlegg for elg fra steinalder og bronsealder. Kart: Ingvild Tinglum Bockman, KHM.

Lokalitet	Lab	BP	Avvik	Kontekst
Ferangen Øst	T-7444	4570	50	Spisset stokk fra bunn av grop
Ferangen Øst	T-5336	4290	100	Spisset stokk «hjørnestolpe»
Ferangen Øst	T-7107	3960	80	Kull under voll, furu
Mugga	T-5699	4300	180	Kull under voll
Mugga	T-5698	2950	60	Kull og humus i bunn av grop
Trangdalen	T-2153	5690	80	Kull under voll
Trangdalen	T-7765	3610	90	Kull under voll
Trangdalen	T-7764	2700	50	Kull under voll
Ledsageren	T-3471A	3040	50	Kull under voll
Estensbekken	Tra-3519	2695	30	Kull fra bunnen
Gråfjell	Tua-5730	7035	50	Fg 26 Kull i nedgravningen
Gråfjell	Tua-5727	5160	50	Fg 16 Kull i nedgravningen
Gråfjell	Tua-5738	4655	35	Fg 29 Kull i nedgravningen
Gråfjell	Tua-5734	4110	50	Fg 15 kull under voll
Gråfjell	Tua-5722	3730	30	Fg 17 Kull i nedgravningen
Gråfjell	Tua-5735	3320	40	Fg 15 Kull i nedgravningen
Rødsmoen	Tua-1284	4480	75	Forkullete stokker nedi groptuft R39.
Rødsmoen	T-12116	4100	55	Kull fra bunn
Rødsmoen	T-12114	3755	45	Kull fra bunn
Rødsmoen	T-12662	3315	75	Never (dekkmateriale), fra bunn
Rødsmoen	T-12660	2660	85	Never (dekkmateriale), fra bunn
Tassåsen	Tua-7857	3840	40	Kull, fra bunnen
Tassåsen	Tua-7856	3540	35	Kull, fra bunnen
Tassåsen	Tua-7855	2845	35	Kull, fra bunnen
Åset	TRa-3522	6405	40	Kull fra under voll
Åset	TRa-3523	4585	35	Kull fra under voll
Åset	TRa-3526	4070	35	Kull fra under voll
Åset	TRa-3524	3525	30	Kull fra under voll
Åset	TRa-3529	3485	30	Kull fra under voll
Fv546	UA-53428	2724	28	Fra nedgravningen, mot bunnen
Almemoen	Tua-6661	7340	50	Bunn
Almemoen	T-19016	6745	105	Bunn
Almemoen	T-19014	6715	80	Bunn
Furumo	Beta55894	3040	90	Kull fra bunnen
Furumo	T-10656	2880	95	Kull fra stokk i grop
Furumo	Beta55892	2860	90	Kull under stokk i grop
Furumo	Beta55891	2820	110	Kull fra stokk i grop
Furumo	T-10655	2785	110	Kull fra bunnen
Furumo	Beta55889	2710	80	Kull fra vollen
Furumo	T-10657	3020	85	Kull fra bunnen
Snertingdal	T-17382	3230	85	Sperregjerde
Snertingdal	T-17383	3205	80	Sperregjerde
Snertingdal	T-17384	3105	85	Sperregjerde
Snertingdal	T-15080	3020	55	Sperregjerde
Menasli	T-11813	2960	85	Kull fra bunnen
Gaustadmoen	Ua-990	3440	120	Kull fra bunnen

Lokalitet	Lab	BP	Avvik	Kontekst
Rustmoen	Tra-3983	3865	55	
Rustmoen	T-13830	3345	102	
Grundsetskogen 1	Beta - 442960	6120	30	Kull under voll
Grundsetskogen 1	Beta - 442748	2470	30	Kull under voll
Grundsetskogen 4	Beta - 442758	2760	30	Kull under voll
Grundsetskogen 5	Beta - 442764	4170	30	Kull under voll
Grundsetskogen 5	Beta - 446713	3740	30	Kull under voll
Grundsetskogen 5	Beta - 446712	3670	30	Kull under voll
Grundsetskogen 5	Beta - 442762	3470	30	Kull under voll
Grundsetskogen 5	Beta - 442765	3130	30	Kull fra bunnen

Tabell 2. Datertinger av fangstgroper og prøvenes kontekst.

Figur 18.5. C14-dateringer av undersøkte fangstgroper for elg fra steinalder og bronsealder.

18.4 DISKUSJON

Sammen med tidligere utgravninger fra regionen bekrefter utgravningene fra Rv3/25 i Elverum at elgfangsten i groper var etablert i neolitikum, og den ble intensivert gjennom bronsealderen. Dateringene fra mesolitikum er foreløpig få, men det finnes sikre dateringer som viser at teknologien var i bruk i alle fall fra 6000 f.Kr. Det finnes nå 55 fangstgroper fra Grundset og andre steder på Østlandet som er tidfestet til stein- og bronsealder. Følgelig bør det levnes liten tvil om at fra neolitikum og fremover er det en konstant bruk av fangstgroper for elg.

Men hvorfor kommer denne kontinuiteten fra akkurat dette tidspunktet? Som dateringsoversikten viser, er det først fra 2800 f.Kr. at det blir en vedvarende tilstedeværelse av fangstgroper. Perioden benevnes som regel mellomneolitikum b (MNb) og er en interessant brytningstid når de rene jaktstamfunn begynner å orienteres mer mot landbruk og en mer sedentær bosetningsform (Prescott 2012). Resultatet av transformasjonsprosessene i perioden er en fullstendig omlegging av teknologi og bosetningsmønstre over store deler av Sør-Norge, med spor av mennesker i større deler av landskapet. Forbindelsene mellom aktiviteten i mange skogsområder og jordbruksgrupper blir også tydeligere, blant annet ved at det er funnet et stort antall økser, dolker og andre redskaper. Et annet trekk er at sporene av redskapsproduksjon langs vannene i enkelte øvre skogsområder er blitt drastisk redusert (se Mjærum 2017). Dette kan tolkes som en konsekvens av at elgjakten gikk ned, til fordel for husdyrhold og åkerdrift. Pilsplissene finnes imidlertid fortsatt i stort antall (Mjærum 2012), og mer trolig er det derfor at produksjonen har blitt flyttet som en del av de gjennomgripende samfunnsendringene (Mjærum 2017:188). Det er nettopp i århundrene som leder frem til dette, at fangststaneleggene blir en del av landskapet.

Det har vært tid- og arbeidskrevende å bygge og vedlikeholde større faste fangststannlegg, og dette kan fortelle oss noe viktig om hvor og når det ble planlagt å oppholde seg på steder, hvor forutsigbart dette var og at det ble ansett som en aktivitet som var verd innsatsen. At intensivering skjer samtidig som jordbruket etableres i stort omfang, og sporene av langveis kontakter øker, taler imidlertid for at intensivering av jakten skal forstås i et regionalt perspektiv, der deler av jaktoverskuddet har funnet veien ut av Østerdalen, til jordbruksbygdene på Hedmarken og til Oslofjordområdet.

I tidlig- og mellomneolitikum er det ikke spor etter jordbruk i Østerdalsområdet (Amundsen 2011). Utover i sen-neolitikum begynner man å ane spor av

at jordbrukskultur kan ha spredt seg oppover dalføret i form av pollenspor, samtidig som det er gjort funn av flateretusjerte spisser på steinalderboplasser ved Femunden (Bolstad 1980), Rena elv og Osensjøen (Stene mfl. 2010). Slike flateretusjerte spisser knyttes ofte til vidtrekkende endringer i den materielle kulturen i overgangen til sen-neolitikum når et agrarorientert samfunn har fått fullt gjennomslag i Norge. I Hege Damliens (2011) omtale av lokaliteten Rødstranda ved Rena elv fremheves det at flateretusjerte piler av lokalt materiale kan tilskrives lokal tilhørighet. Men det lille innslaget av flint og rester av en sigd belyser enten nærheten til eller ønsket om å knytte seg opp mot jordbruket i sør. Elverum ligger i et grenseområde, mellom typiske jordbrukere på Hedmarken og rene fangststamfunn i Nord-Østerdalen og områdene opp mot Femunden (Amundsen 2011).

Hilde Amundsen fremhever at det finnes spor av interaksjon med jordbrukende grupper i de søndre delene av Hedmark (Amundsen 2011:96), der skaftfurekøller fra bronsealder er et vanlig forekommende løsfunn. Skaftfurekøllene er sannsynligvis beinknuser (Helstad 2008: 79), et ypperlig redskap ved arbeid med elgbein. Amundsen (2011:278) setter funnspredningen av skaftfurekøller i lys av de videre kontaktnettverkene med jordbrukslandskapene, ettersom funnkategorien er så underrepresentert i Engerdal i forhold til Østerdalen. Steinar Solheim har gått gjennom materialet fra neolitikum i Østerdalsområdet og finner at distribusjon av skifer i innlandet er tydelig, spesielt kommer dette frem på Rødsmoen i Åmot og Dokkfløy i Gausdal, Oppland. Kan dette heve viktigheten av det lille flintinnslaget? På Dokkfløy var det sammenfall mellom steinalderboplasser og senere daterte fangststannlegg (Solheim 2012:197). Dette kan indikere at elgtrekkene har påvirket steinalderlokalitetenes plassering alt i neolitikum. Elgen har vært en viktig ressurs i de skogkledde dalene. Steinalderfunnene på Rødsmoen representerer også en type basisboplass (Solheim 2012:204). Her kan opphold for elgfangst ha vært et av hovedgrunnlagene for boplassenes eksistens. I tillegg til mat og pels har symbolverdien av storviltjakten vært tung i neolitikum (Solheim 2012:208). Et eksempel på dette er helleristningene på Sporanaset ved Totak i Telemark, som er datert til sent i steinalderen eller muligens overgangen til bronsealderen. Blant de mange ristningene av fotsåler og båter er det elg som blir tatt i fangstsystem, en fremstilling av viktige symboler for datidens samfunn (Gjerde 2010:435). Grupper som har bygget store fangststannlegg ville kunne tilegne seg mye sosial kapital gjennom det. Oppføring av slike anlegg kan også bli sett på som et uttrykk for en forståelse omkring domestisering av de ville dyrene

Figur 18.6. Ristingsfeltet på Sporaneset, Totak, Telemark. Her sees elg sammen med rektangulære figurer tolket som groper eller gjerder. Kalkering: David Vogt, KHM.

(Sjöstrand 2011). Funnene fra det indre Hedmark tyder på langvarige vinterboplasser for elgjegere med utstrakt bruk av lokale råstoff i redskapsproduksjonen. Men det anes en skygge av kontakt mot jordbruket i sør med innslaget av flint og fragmenter av sigder. De faste fangstinnretningene kan forstås som et svar fra fangstsamfunnene til de fastboende agrarsamfunn i en periode med gradvis intensivert kontakt. Ville dyr forble hovedfokuset, men de ble høstet med en passiv metode.

Konklusjonen er at det fra neolitikum forelå en vilje til å opprette og vedlikeholde faste fangstsystem. Dette skjer samtidig som kontaktene med jordbruksbygdene blir tydeligere i det arkeologiske materialet. Om det er noen direkte årsakssammenheng mellom disse to endringene er ikke fastslått, men det er mulig at slike bygde installasjoner markerte fangstfolkernes rettigheter til jakten overfor et ekspanderende agrarsamfunn.

18.5 ABSTRACT: TRAPPING PITS FOR MOOSE FROM THE STONE AND BRONZE AGE

Previous excavations of trapping pits for moose in Norway have produced scattered dates from the Stone Age and Bronze Age. Though some of these dates have been accepted, the archaeological community has not yet accepted that this is an abundant site type prior to the Iron Age. In this article we review all the trapping sites for moose with traces of use in the Stone and Bronze age in Norway. This consists of 18 known sites with 55 C14-dates. When reviewing all the dates we see a continuous presence from 3000

BC. Rock art from the period depicts this hunting practice as well.

From the Neolithic onward, there was clearly a resolve in society to build and maintain permanent trapping systems. This occurs in the same period as contacts with the adjacent farming communities to the south are becoming more visible in the archaeological record. Whether or not these two phenomena are directly related remains open for discussion. However, it is possible the trapping systems became prevalent from this time as a way of marking, for the expanding agrarian society, the hunting people's rights to the big game.

18.6 LITTERATUR

Amundsen, Hilde Rigmor

2011 Mot de store kulturtradisjonene.

Endringsprosesser fra tidligneo-litikum til førromersk jernalder mellom Mjøsa og Femunden. Upublisert doktorgradshavhandling. Universitetet i Oslo, Oslo.

Amundsen, Tina, Kathrine Stene, David Hill, Lotte Eigeland, John D. C. Linnell, Roel May og John Odden

2007 *Elgfangst og bosetning i Gråfjellområdet. Gråfjellprosjektet. Bind 2.* Varia 64. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo Fornminneseksjonen.

Barth, Edvard K.

1994 Var fangstgroper i bruk allerede i steinalderen? *Viking* 57:119–136.

Bergstøl, Jostein

1997 *Fangstfolk og bønder i Østerdalen.* Varia 42. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

2015 8000 år gamle fangstgroper for elg. *Viking* LXXVIII:47–62.

Bloch-Nakkerud, Tom

1987 *Fangstgropsystemet på Gaustadmoen. Jul i Eidskog: 73-75* (særtrykk).

Boaz, Joel

1997 *Steinalderundersøkelsene på Rødsmoen.* Varia 41. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Bolstad, Gerd

1980 Femunden. Utnyttelsen av naturgrunnlaget i steinalder og eldre jernalder. Upublisert magistergradsavhandling, Universitetet i Oslo.

Damlien, Hege

2011 Kunnskaper i grenseland? Elvemøtet i Åmot (Hedmark) som arena for råstoff- og teknologiske strategier i sen steinbrukende. *Primitive tider* 13:31–45.

- Gjerde, Jan Magne
2010 Rock art and landscapes. Studies of Stone Age rock art from northern Fennoscandia. Upublisert doktorgradsavhandling. University of Tromsø, Tromsø.
- Gustafson, Lil
2007 Et elgfangstsystem i Snerthingdal – undersøkelse av sperregjerde. I *Arkeologiske undersøkelser 2001–2002. Katalog og artikler*, Varia 62, redigert av Karl Karlhøvd, s. 159–172. Kulturhistorisk museum, Oslo.
- Halinen, Petri
2005 Prehistoric hunters of northernmost Lapland: settlement patterns and subsistence strategies. *Iskos*, vol. 14. Finnish Antiquarian Society, Helsinki.
- Helstad, Magnus
2008 Skaffturekøller i Hedmark : et multiredskap. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Holseng, Ove T.
2004 Et fangstgropsystem i Orvdalen, Rendalen. Kulturhistorisk kontekst belyst ut fra dateringsproblematikk. Upublisert hovedfagsoppgave NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim.
- Høeg, Helge I.
1996 Pollenanalytiske undersøkelser i “Østerdalsområdet” med hovedvekt på Rødsmoen, Åmot i Hedmark. Varia 39. Universitetets oldsaksamling. Oslo
- Martinsen, Julian R.P.
2018 Rapport fra arkeologisk utgravning. Rv. 3/25. Delrapport 6: Fangst- og kullgroper. Grindalsmoen 13/1, Grundset 14/1, Elverum kommune, Hedmark. Upublisert rapport i Kulturhistorisk museums arkiv, Arkeologisk seksjon, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Mjærum, Axel
2012 The bifacial arrowheads in Southeast Norway. A chronological study. *Acta Archaeologica* 83:105–145.
2017 Hunting Elk at the Foot of the Mountains: Remains from 8000 Years of Foraging at the Edge of the Hardangervidda Plateau in Southern Norway. I *The Ecology of Early Settlement in Northern Europe. Conditions for Subsistence and Survival. The Early Settlement of Northern Europe*, vol. 1, redigert av Per Persson, Felix Riede, Birgitte Skar, Heidi Mjelva Breivik & Leif Jonsson, s. 167–196. Equinox.
- Odden, John, John D. Linnell, Ole Gunnar Støen, Lars Gangås, Erling Ness og Reidar Andersen
1996 *En utredning foretatt i forbindelse med Forsvarets planer for Regionfelt Østlandet. Trekk og områdebruk hos elg i østre deler av Hedmark*. NINA oppdragsmelding (trykt utg.) 415. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
- Prescott, Christopher
2012 Third millennium transformation in Norway. Modeling an interpredictive platform. I *Becoming European: the transformation of third millennium Northern and Western Europe*, redigert av Christopher Prescott og Håkon Glørstad, s. 115–127. Oxbow books, Oxford.
- Sjöstrand, Ylva
2011 *Med älgen i huvudrollen. Om fångstgroper, hållbilder och skärstensvallar i mellerstad Norrland*. Doktorgradsavhandling. Stockholm universitet, Stockholm.
- Solheim, Steinar
2012 Lokal praksis og fremmed opphav. Arbeidsdeling, sosiale relasjoner og differensiering i østnorsk tidligneneolitikum. Upublisert doktorgradsavhandling. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Sommerseth, Ingrid
2012 *Fangstgroper og ildsteder i Indre Finnmark 2012. Arkeologisk graverapport. Forskningsprosjektet “Landskapskunnskap og ressursforvaltning i Indre Finnmark 2500 f.Kr.–1000 e.Kr.” LARM*. Iniversitetet i Tromsø, Tromsø.
- Spång, Lars Göran
1997 *Fångstsambälle i handelssystem. Åsele lappmark neolitikum–bronsålder*. Doktorgradsavhandling. Umeå universitet, Umeå.
- Stene, Kathrine, Anne Sætrin, Lil Gustafson, Helge I. Høeg, Kristian Hassel og Magne Samdal
2015 Grimsdalen – et skattet landskap for villreinfangst og seterbruk. I *Fjelllets kulturlandskap. Arealbruk og landskap gjennom flere tusen år*, redigert av Gunnar Austerheim, Kari Hjelle, Per Sjögren, Kathrine Stene og Aud M. Trevik, s. 49–80. Museumsforlaget, Trondheim.